



FUQAROLIK HUQUQIDA SHAXSIY MA'LUMOTLARNI HIMOYA QILISH: RAQAMLI SHAXSIYAT KONTSEPTSIYASI

Mamasoliyev Sanjar Umarjon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Xalqaro huquq fakulteti 1-kurs talabasi

e-pochta: sanjarmamasoliyev28@gmail.com

Tel: +998-93-434-72-87

Annotatsiya: Ushbu maqola shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga oid fuqarolik huquqi masalalari va muammolarini, O'zbekistondagi bu sohadagi amalga oshirilgan sa'y-harakatlarni, xalqaro tajribalarni va raqamli shaxsiyat tushunchasini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: shaxsiy ma'lumotlar, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, shaxsiy huquqlar, ma'lumotlar xavfsizligi, raqamli shaxsiyat.

Annotation: This article analyzes the civil law issues and shortcomings related to the protection of personal data, the efforts undertaken by Uzbekistan in this field, international experiences, and the concept of digital identity.

Keywords: personal data, personal data protection, personal rights, data security, digital identity.

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы гражданского права и проблемы, связанные с защитой персональных данных, усилия, предпринятые Узбекистаном в этой области, международный опыт и концепция цифровой идентичности.

Ключевые слова: персональные данные, защита персональных данных, личные права, безопасность данных, цифровая идентичность.

Ushbu maqola CC-BY 4.0 litsenziyasi ostida ochiq kirish maqolasi hisoblanadi.

Kirish

Raqamli davrda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish jiddiy muammoga aylangan. Shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va saqlash turli tashkilotlar tomonidan ba'zida maxfiylik va xavfsizlik buzilishlariga olib keladi. Bunday ma'lumotlarni ishlatadigan platformalarning nosozliklarga yoki kiberhujumlarga uchrashi endi ajablanarli emas. Shuning uchun, bugungi axborotga asoslangan dunyoda shaxsiy



ma'lumotlarning qiymati oshib bormoqda. O'zbekistonda, shunday ma'lumotlarni himoya qilish uchun milliy qonunchilik, xalqaro tajribadan o'rganish va kiberxavf-xatarlar oldini olish uchun texnik himoya vositalari bosqichma-bosqich ishlab chiqilmoqda.

Endi, mavzumizning asosiga — shaxsiy ma'lumotlarga diqqatimizni qarataylik. Shaxsiy ma'lumotlar nima? Qaysi ma'lumotlar ushbu kategoriya ostiga kiradi?

Shaxsiy ma'lumotlar — bu shaxsni aniqlash imkonini beruvchi barcha ma'lumotlardir, jumladan ism, familiya, pasport ma'lumotlari, telefon raqami, elektron pochta manzili, biometrik ma'lumotlar, tibbiy kartalar va boshqalar. Fuqarolik huquqida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning asosiy maqsadi shaxsiy hayotning daxlsizligini ta'minlash va shaxsiy huquqlarning buzilishiga qarshi kurashishdir.

Huquqiy nuqtai nazardan, shaxsiy ma'lumotlarning ta'rifi O'zbekistonning "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi qonunining 4-moddasida keltirilgan. Ushbu qonunga ko'ra, shaxsiy ma'lumotlar — bu elektron, qog'oz yoki boshqa material shakllarda, aniq bir shaxsga tegishli bo'lgan yoki uni aniqlashga imkon beruvchi ma'lumotlardir. Bunday ma'lumotlar shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarda (pasport, ID), elektron hukumat platformalarida (masalan, my.gov), yoki tashkilotlardagi xodimlar bazalarida bo'lishi mumkin.

Davlat va xususiy sektorda shaxsiy ma'lumotlar ma'lum shartlar asosida qayta ishlanadi. Davlat bu ma'lumotlarni interaktiv xizmatlar, mehnat munosabatlari va xavfsizlik masalalari uchun ishlatadi, xususiy tashkilotlar esa ularni turli maqsadlar uchun, ruxsatnoma asosida ishlatishlari mumkin.

Ushbu jarayonda bir nechta muhim shartlar bajarilishi kerak. Birinchidan, shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlash shaxsning roziligi bilan amalga oshirilishi kerak. Ikkinchidan, yig'ilgan ma'lumotlarni ishlatish qonuniy va maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Ruxsatsiz ma'lumotlardan foydalanish huquqiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shuningdek, ma'lumotlarning maxfiyligini va himoyasini ta'minlash uchun zarur xavfsizlik choralarini ko'rish lozim.

Shaxslar o'zlarining ma'lumotlariga kirish, o'zgartirish, o'chirish va qayta ishlashni cheklash huquqiga ega.

Metodlar: O'zbekistonda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish uchun huquqiy asoslar.

O'zbekistonda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish uchun bir qancha huquqiy asoslar yaratilgan, jumladan:

"Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi qonun



O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasi

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksining 99 va 1179-moddalari

Yuqoridagi normativ hujjatlarga muvofiq, har bir shaxsning shaxsiy va oilaviy hayoti, elektron va boshqa xat-xabarlar va xabarlar maxfiyligi, shuningdek, shaxsiy ma'lumotlarning xavfsizligi qonun bilan kafolatlanadi. Shunga qaramay, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishda bir qator muammolar mavjud. Keling, ularni bitta-bitta ko'rib chiqaylik:

Birinchi muammo — huquqiy hujjatlarning murakkabligi. Qonunlar juda murakkab va tushunarsiz bo'lganligi sababli, oddiy fuqarolar o'z huquqlarini to'liq tushunmasliklari mumkin. Qonunlar mavjud bo'lsa-da, ular ko'pincha murakkab bo'lib, odamlarga tushunarsizdir. Bu murakkablik shaxslarning o'z huquqlarini to'liq amalga oshirishlariga to'sqinlik qiladi va ularga taqdim etilgan huquqiy himoya choralarining samaradorligini pasaytiradi. Shuning uchun, huquqshunoslar tashabbusi bilan fuqarolarda huquqiy bilim va huquqiy madaniyatni oshirish zarur.

Keyingi muammo — fuqarolarning shaxsiy huquqlarining buzilishi, masalan, shaxsiy ma'lumotlarni ruxsatsiz ishlatish. Shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish, saqlash va qayta ishlash ularning egasining roziligisiz amalga oshirilishi keng tarqalgan muammolardan biridir. Bunday holatlarda, ruxsatsiz foydalanish shaxsning maxfiyligiga putur yetkazishi va shaxsiy ma'lumotlarning noto'g'ri ishlatilishiga olib kelishi mumkin. Afsuski, bizning jamiyatimizda yana bir keng tarqalgan muammo — yolg'on ma'lumotlarning tarqatilishidir. Yolg'on yoki xato ma'lumotlarning tarqatilishi, shaxsning obro'siga katta zarar yetkazishi va turli shaxsiy va professional oqibatlarga olib kelishi mumkin. Biroq, bunday harakatlarga qarshi konstitutsiyaviy darajada himoya mavjud bo'lib, shu bilan birga, tegishli ma'muriy va jinoiy javobgarliklar ham belgilangan. Shaxsning huquqlari va erkinliklari (24-modda)

Konstitutsiyaning 24-moddasida har bir shaxsning shaxsiy hayoti, uy-joyiga bo'lgan huquqi, shaxsiy ma'lumotlari va uning rivojlanishiga doir ma'lumotlarning himoya qilinishi kafolatlanadi. Ushbu modda quyidagicha ifodalanadi:

"Har bir shaxsning shaxsiy hayoti, shaxsiy ma'lumotlari va uning shaxsiy rivojlanishiga oid ma'lumotlarni himoya qilish huquqi kafolatlanadi." Bu norma shaxsning raqamli identifikatsiyasini va uning shaxsiy ma'lumotlarini ham himoya qilishni anglatadi. Shaxsning raqamli hayoti (masalan, internetda qayd etilgan ma'lumotlar yoki onlayn identifikatorlar) uning haqiqiy hayoti kabi himoya qilinishi kerak. Bu, shaxsni raqamli sohada himoya qilishning asosiy tamoyilidir.

Ma'lumotlar xavfsizligi — bu global muammo bo'lib qolmoqda. Kiberhujumlar, ma'lumotlar buzilishi va boshqa xavfsizlik tahdidlari raqamli maydonda yetarlicha hal qilinmagan. Shaxsiy ma'lumotlar kiberhujumlarga tez-tez duch keladi va bu maxfiy



ma'lumotlarning buzilishiga olib keladi. Ko'plab tashkilotlar bunday tahdidlarga qarshi kuchli xavfsizlik choralariga ega emas, bu esa shaxsiy ma'lumotlarning oshkor bo'lishi va noto'g'ri ishlatilishiga imkon yaratadi.

Professor A. Niyozov ta'kidlaganidek, shaxsning ismi, shaxsiy daxlsizligi, uy maxfiyligi, ko'rinish va tasvir, tibbiy maxfiylik, advokat-klient sirligi, qabul qilish maxfiyligi, yozishmalar va telefon suhbatlarining buzilishi holatlarida qonunchilar huquqiy himoya taqdim etadilar. Biroq, ko'pincha aniq javobgarlik choralarini belgilashda kamchiliklar mavjud. Natijada, jinoyatkorlar qo'shimcha shaxsiy yoki moliyaviy majburiyatlarga yoki noqulayliklarga duch kelmaydilar.

Bugungi kunda eng keng tarqalgan firibgarlik turlaridan biri masofaviy firibgarlikdir, bunda jinoyatchilar telefon qo'ng'iroqlari orqali turli firibgarlik harakatlarini amalga oshiradilar, shaxsiy ma'lumotlarni klonlaydilar, bank hisoblaridan pul o'g'iraydilar yoki o'g'irlangan shaxsiy ma'lumotlardan onlayn kredit olishadi. Jinoyatchilarni ushlash ham qiyin, chunki ular telefon raqamlarini, IP manzillarini yoki o'z ismlariga ro'yxatdan o'tgan akkauntlarni ishlatmaslikka harakat qiladilar. Fuqarolarning beparvoligi ham bunday jinoyatlar tarqalishining ortishiga olib keladi.

Vaqt o'tishi bilan, yangi texnologik vositalar orqali shaxsiy ma'lumotlar tobora ko'proq buzilmoqda. Bu ba'zan ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan texnologik resurslarning yetishmasligiga olib keladi. Zarur texnologik vositalarning yo'qligi yoki mavjud vositalarning eskirganligi muammoni yanada murakkablashtiradi. Texnologik taraqqiyotning tez sur'ati hozirgi ma'lumotlarni himoya qilish choralarini eskirgan qilib qo'yishi mumkin. Ushbu choralarni doimiy yangilash uchun moliyaviy sarmoya talab qilinadi.

Javobgarlikni ta'minlash borasida, buzilishlarga javoban amalga oshirilgan choralar etarliligi haqida xavotirlar mavjud.

Javobgarlik haqida: Boshqa jihatdan, buzilishlarga javoban ko'riladigan choralar yetarli emasligi haqida tashvishlar mavjud. Jazolar har doim jiddiy bo'lmasligi mumkin, va hatto buzilishlar aniqlansa ham, qo'yilayotgan jazo choralarining kelajakdagi jinoyatlarga qarshi samarali bo'lishi kafolatlanmaydi. Bundan tashqari, ilgari aytib o'tilganidek, bunday buzilishlarni amalga oshirganlarni qo'lga olishda qiyinchiliklar mavjud. Axborot erkinligi va maxfiylik (32-modda)

32-modda axborot olish, tarqatish va uning maxfiyligini ta'minlash huquqini kafolatlaydi. Ushbu moddaning mohiyati, shaxsiy ma'lumotlarning tarqatilishi va ularga aralashish masalasida maxfiylikni saqlash zarurligini ko'rsatadi. Modda quyidagicha keltirilgan:



"Har kim axborot olish va uni tarqatish huquqiga ega, lekin bu huquq qonun bilan cheklanishi mumkin. Shaxsiy hayotga doir ma'lumotlar faqat shaxsning roziligi bilan tarqatilishi mumkin."

Shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi va raqamli shaxsiyatni tasdiqlovchi ma'lumotlarning maxfiyligi qonuniy tartibda kafolatlanishi kerak. Bu norma, shaxsiy hayotga aralashmaslikni, xususan raqamli sohada ham, ta'minlashga qaratilgan.

Shaxsiy ma'lumotlarni boshqarish, rozilik olish va shaffoflikni ta'minlash muhim masalalardir. Fuqarolar o'z ma'lumotlarining qanday ishlatilayotganini bilishlari kerak va rozilik berish jarayoni aniq va shaffof bo'lishi kerak. Biroq, rozilik berish tartiblari ko'pincha noaniq bo'lib, odamlar nimaga rozi bo'lishlarini to'liq tushunmasliklari mumkin. Oddiy misol, biz veb-saytning shartlari va qoidalarini diqqat bilan o'qimasdan qabul qilganimizda, o'z ma'lumotlarimizni bilmasdan ulashishimizdir.

Bundan tashqari, shaxslar o'z shaxsiy ma'lumotlarini yangilash yoki o'chirish huquqiga ega bo'lishlari kerak. Biroq, bu huquqlarni amalga oshirish qiyin bo'lishi mumkin. Tashkilotlar eskirgan yoki noto'g'ri ma'lumotlarni tarqatishda davom etishlari mumkin. O'z ismingizga ega bo'lish huquqi inson identitetini ta'minlashda eng asosiy bexususiy huquqlardan biridir.

Natijalar: Ushbu qiyinchiliklarni samarali hal qilish uchun muvaffaqiyatli xalqaro yondashuvlarni ko'rib chiqishimiz mumkin. Chet elning shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha qonunlarini va tizimlarini milliy kontekstimizga moslashtirish orqali huquqiy bazamizni mustahkamlash foydali bo'lishi mumkin. Dunyo bo'ylab shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish uchun bir nechta muvaffaqiyatli me'yorlar va huquqiy tizimlar mavjud.

Masalan, 2018-yilda Yevropa Ittifoqi (YEI) Umumiy Ma'lumotlarni Himoya qilish tartib-qoidasini (GDPR) joriy qildi. GDPR shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish, saqlash, ishlatish va ulashish bo'yicha aniq qoidalar o'rnatadi. Uning asosiy maqsadi ma'lumotlar foydalanishida shaffoflikni ta'minlash va foydalanuvchilarni zararli yoki noqonuniy ma'lumot amaliyotlaridan himoya qilishdir. GDPR, shuningdek, kompaniyalar uchun foydalanuvchilarning roziligini olish, ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash va ma'lumotlar buzilishi holatlarida shaxslarning huquqlarini himoya qilish kabi qat'iy majburiyatlarni o'rnatadi. Bundan tashqari, GDPR buzilishi jiddiy jazolar va moliyaviy jarimalarga olib keladi.

Amerika Qo'shma Shtatlarida ham shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga bag'ishlangan bir nechta qonunlar mavjud. Masalan, Kaliforniya iste'molchi maxfiyligi to'g'risidagi qonun (CCPA) shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga yangi yondashuvni taqdim etadi. Ushbu qonun foydalanuvchilarga o'z ma'lumotlarini to'liq





boshqarish imkonini beradi va kompaniyalardan shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlashda shaffoflikni ta'minlashni talab qiladi. Ushbu me'yor Kaliforniyaning huquqiy tizimiga kiritilganligi sababli, boshqa shtatlar ham shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga o'xshash yondashuvlarni qabul qildilar.

O'zbekiston Respublikasida Shaxsiy Ma'lumotlarni Himoya Qilish

O'zbekiston Respublikasi shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga katta e'tibor bermoqda. 2021-yilda mamlakat "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi qonunni qabul qildi, bu qonun shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish, ishlatish, saqlash va himoya qilish bo'yicha aniq qoidalarini o'rnatadi. Ushbu qonun ma'lumotlarni tarqatish uchun rozilik olish, ma'lumot egalarining huquqlari va ma'lumotlarni himoya qilishni nazorat qiluvchi davlat tartibga soluvchi organlarning roli haqida keng qamrovli qarashlarni taqdim etadi. Fuqarolarni himoya qilish va adolat (15-modda)

15-modda davlatning fuqarolarini himoya qilish va ularning huquqlarini ta'minlash borasidagi mas'uliyatini ta'kidlaydi. Modda quyidagicha ifodalanadi:

"Davlat, fuqarolarining huquq va erkinliklarini himoya qilish, ularning adolatli va shaffof ravishda boshqarilishi uchun mas'uldir."

Raqamli identifikatsiya va shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi ham davlatning fuqarolariga bo'lgan mas'uliyatiga kiradi. Shaxsning raqamli ma'lumotlari, ayniqsa, internetda va boshqa raqamli platformalarda himoya qilinishi lozim.

Diskussiya: O'zbekiston shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishni kuchaytirish uchun yangi texnologiyalarni faol joriy etmoqda. Misol uchun, davlat idoralari raqamli identifikatsiya tizimlarini joriy etmoqda va elektron hukumat xizmatlarini rivojlantirmoqda, bu esa ma'lumotlarni xavfsizligini ta'minlash bilan birga fuqarolarga turli xizmatlardan foydalanishda yordam beradi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Axborot Texnologiyalari va Kommunikatsiyalarni Rivojlantirish Vazirligi ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash uchun doimiy o'zgarishlar va yangilanishlar kiritmoqda. Ushbu tashabbuslar foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish va uning xavfsizligini kafolatlashga qaratilgan.

Dunyo bo'yicha shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish turli qonunlar va texnologiyalar orqali amalga oshiriladi. Xalqaro amaliyotlar, masalan, Umumiy Ma'lumotlarni Himoya qilish Tartib-Qoidasi (GDPR) va Kaliforniya iste'molchi maxfiyligi to'g'risidagi qonun (CCPA) shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha yuqori standartlarni belgilaydi. O'zbekiston ham bu sohada muhim qadamlar qo'ymoqda, huquqiy va texnologik yangilanishlarni amalga oshirib. Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish zamonaviy jamiyatda juda muhim, chunki bu nafaqat fuqarolarning huquqlarini himoya qiladi, balki davlat va xususiy sektorlar o'rtasida ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi.



Bugungi kunda "Raqamli shaxsiyat" kontsepti shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. Raqamli shaxsiyat — bu insonning raqamli dunyodagi virtual mavjudligini ifodalaydi, u ijtimoiy tarmoqlar, elektron xizmatlar, mobil ilovalar va boshqa raqamli platformalar orqali shakllanadi.

Raqamli izlar internetda foydalanuvchi tomonidan amalga oshirilgan barcha faoliyatlarni, jumladan, ijtimoiy tarmoqlarda ishtirok etish, onlayn xaridlar qilish va qidiruv so'rovlarini o'z ichiga oladi. Ushbu izlar shaxsning raqamli shaxsiyatini tashkil etishda muhim omil hisoblanadi. Misol uchun, odam kundalik hayotining ayrim qismlarini ijtimoiy tarmoqlarda bo'lishganida, onlayn xaridlar paytida ismi, familiyasi va manzili bilan ma'lumot kiritganida yoki shaxsiy ma'lumotlarga oid takliflar bilan veb-saytlarda o'zaro aloqada bo'lganda raqamli izlar qoldiradi.

Raqamli shaxsiyatni tasdiqlash va aniqlash raqamli shaxsiyatlarni tekshirishda muhimdir. Ushbu maqsad uchun kirishlar, parollar va biometrik ma'lumotlar kabi texnologiyalar ishlatiladi, chunki ular shaxslarning raqamli dunyoda xavfsiz harakat qilishini ta'minlaydi.

Raqamli obro' shaxsning onlayn faoliyati va aloqalari orqali shakllanadi. Biroq, raqamli shaxsiyatni himoya qilishda ba'zi qiyinchiliklar mavjud:

Raqamli shaxsiyatni o'g'irlash (masalan, phishing hujumlari): Eng keng tarqalgan turidagi biri elektron pochta orqali phishing bo'lib, firibgarlar yolg'on xatlar yuborib, foydalanuvchilarni soxta veb-saytlarga olib borib, shaxsiy ma'lumotlarini o'g'irlaydi.

Shaxsiy ma'lumotlarning noqonuniy tarqatilishi yoki suiiste'mol qilinishi: Shaxsiy ma'lumotlar ko'pincha rozilik olinmasdan raqamli izlar orqali ulashiladi, bu esa shaxsning raqamli obrosiga zarar yetkazishi mumkin. Bu masala ayniqsa Instagram va Telegram kabi ijtimoiy tarmoqlarda keng tarqalgan.

Xulosa: Fuqarolik huquqida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va raqamli shaxsiyat kontsepti inson huquqlarini himoya qilish, shaxsiy maxfiylikni ta'minlash va raqamli xavfsizlikni oshirish uchun juda muhimdir. Shuning uchun, davlat idoralari va xususiy sektorlar shaxsiy ma'lumotlarni boshqarishda huquqiy talablar va xalqaro standartlarga rioya qilishlari kerak.





Adabiyotlar:

1. Eshonkulov, J. (2025). Fuqarolik huquqida aqlli shartnomalar va ularni huquqiy tartibga solish masalalari. O'zbekiston Huquq va Raqamli Siyosat Jurnali, 3(1), 104–111.
2. O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi. 30.04.2023
3. Eshonkulov, J. (2024). Sport sanoatida sun'iy intellekt texnologiyalarining qo'llanishi bo'yicha huquqiy asoslar. Amerika Ta'lim va Baholash Tadqiqotlari Jurnali, 1(7), 240-247.
4. O'zbekiston Respublikasi "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi qonuni
5. Tog'aymurodova, B. Ch. (2024). Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishda fuqarolik huquqi muammolari. Zamonaviy Dunyo Ijtimoiy Fanlar: Nazariy va Amaliy Tadqiqotlar, Online konferensiya, 10-13-bet.
6. Nasriyev, I. (2006). Fuqarolik huquqida shaxsiy no-mulk huquqlarini amalga oshirish va himoya qilish masalalari. Dissertatsiya, Toshkent, 88-bet.
7. GDPR qisqacha tavsifi (gdprsummary.com)
8. Kaliforniya shtati - Adliya Departamenti, 2024-yil 13-martdagi yangilanish
9. Ismatov, O. Sh. (2024). Shaxsiy ma'lumotlar: Chet el va mahalliy tajribalar. Xalqaro Hamkorlik Bo'yicha Mutaxassis, O'zbekiston Adliya Vazirligi, Huquqiy Ta'lim Markazi.